

З історії ветеринарної медицини

УДК 619:477

В.Я. Присяжнюк

к. вет. н.

Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнології ім. С.З. Гжицького

ІСТОРІЯ ЛІКУВАЛЬНОЇ СПРАВИ ТВАРИН І ВЕТЕРИНАРНОЇ ОСВІТИ В ГАЛИЧИНІ

Представлено передумови виникнення та розвитку лікувальної справи тварин у 14–17 століттях у Галичині. Показано роль Львова у піднесенні економічно-торгівельних та культурно-освітніх зв'язків. Визначено соціально-економічні чинники, що сприяли зародженню і розвитку цехової структури у Львові у 14–17 століттях, представлено роль цехів ковалів, різників, а пізніше – коновальства та кування коней у зародженні лікувальної справи, а в подальшому – ветеринарної освіти в Галичині.

Постановка проблеми

За останні роки з'явилися праці вітчизняних авторів, присвячені становленню ветеринарної медицини в Україні [1, 3] та ветеринарної освіти [5]. Проте наразі історія лікувальної справи тварин у Середньовічній Галичині ще потребує досліджень, які б відображали процеси зародження і розвитку перших паростків народної ветеринарії на теренах Галицького краю у 14–17 століттях.

Мета, завдання та методи виконаної роботи

Дослідити становлення та розвиток лікувальної справи тварин у Галичині у 14–17 століттях, зародження цехової структури Львова та показати роль цехів ковалів у піднесенні ветеринарії та започаткуванні лікувальної освіти. Показати роль перших освітніх закладів у підготовці фахівців лікувальної справи тварин, перших учених-українців, медиків за освітою.

У проведенні досліджень використано такі методи: хронологічний, системний, порівняльно-історичний, аналітичний.

Результати досліджень

В найдавніші часи в Україні ветеринарна медицина була чисто емпіричною або народною практикою. Кожен власник, спостерігаючи ті чи інші захворювання тварин, сам же і лікував їх (перев'язував рани, прикладав різне лікувальне зілля, втирав мазі, напував тварин різними настоями, ізолював від здорових).

Спеціально для конярства дуже важливою галуззю роботи було кування коней і догляд за копитами. З'явилася потреба підготовки відповідних фахівців для кування коней, виготовлення підков, догляду за хворими копитами. З розвитком тваринницького господарства відокремилися спеціальні фахівці,

обов'язком яких було лікування тварин, їх кастрація, тому вони були більш відомі, як «кастратори» або коновали. Своєрідна ветеринарна служба існувала при кінних заводах, кіннотних військових одиницях – кастратори, ковалі, кровопускальники. Підготовка лікувальників тварин у Європі, а відповідно і в Україні довгий час знаходилася при цехах ковалів.

Протягом XV – першої половини XVII століття Львів був ремісничим, освітнім та культурним центром України завдяки тому, що стояв на перетині великих європейських шляхів та був відомим ринковим центром збуту, обміну та товарного виробництва у Центральній та Південній Європі. Підтвердженням цього є відкриття у 1439 році релігійно-просвітницького товариства «Львівське братство».

У 1460 році у Львові вже існувала друкарня Степана Дропана, яка друкувала латинською мовою Біблії і підручники, а в 1572 році Іван Федорович (Іван Фёдоров) відновив у місті книгодрукування, але вже руською мовою для забезпечення Бібліями та підручниками школи Львівського братства.

Існування цехів у Львові уперше документально зафіксоване у грамоті 1386 року, у якій Перемишський староста Андрій від імені руського князя Володислава Опольського дарує місцевим шевцям такі ж права, як і львівському цеху шевців.

Середньовічні архівні документи XIV – першої половини XVII століття (цехові статuti, книги запису поточних справ, актові книги міської влади) досить повно відображають цехову структуру Львова не тільки кількісно, але й фахово. У Львові в XIV столітті було чотири, а в 1425 році вже діяло 10 цехів: ковалів, сідлярів, різників, шевців, крамарів, пекарів, кушнірів, лимарів, гарбарів та пивоварів. У 1579 році було вже 20 цехів, а в першій половині XVII століття кількість цехів у Львові досягла 30, у них об'єдналися понад 500 майстрів 133 спеціальностей.

Цехи Львова у XIV–XVI століттях не поділялися за етноконфесійною приналежністю, а в силу свого розвитку ділилися тільки за професійною ознакою. Крім українців (русинів), до цехів входили сілезькі німці, італійці, поляки та представники інших етносів, що проживали тоді у Львові.

В Україні у 15 столітті існували цехи двох типів: ковалів та різників. Якщо перші готували фахівців лікувальної справи, то другі – фахівців із забою тварин та переробки продуктів тваринного походження. Фахові емблеми українських ковальських цехів відрізнялися від європейських. Збереглося зображення печатки Львівського цеху 1425 року, якою ремісники міста стверджували свою присягу королеві Владиславу II. Центральне місце в композиції печатки займають символи ковальського ремесла: кліщі і підкова. Кожен ковальський цех мав цехову скриньку, у якій зберігалися привілейні грамоти, статuti, цехові книжки чи грошові внески. Навчання проводилося латинською мовою і тривало три роки, після чого ще три роки продовжувалося челядництво – практична робота під керівництвом майстра. Такі ковалі вмiли не лише підковувати коней, але і проводити їх лікування. Пізніше цех ковалів відкрив школу коновальства і кування коней (1457 рік), навчання у ній

проводилося латинською мовою і тривало шість років. На той час майбутні коновали у школі вивчали: анатомію і годівлю коней, хвороби та їх лікування, рани та їх заживлення, догляд за кіньми і ковальську справу. У Львівському державному історичному архіві зберігаються два найдавніші статuti ковальського цеху 1529 і 1558 рр.

У зв'язку з розвитком конярства і використанням коней як основної верхової, тяглової і робочої сили на селі, а також в армії під час військових дій з'явилася потреба у кінських майстрах, ковалях. Ковалі займалися не лише підковуванням коней, а з часом і лікуванням та кастрацією.

У середньовічній Польщі підковування і лікування коней в обов'язковому порядку входило в обсяг ковальських робіт, що також передбачав і приготування ковалем ліків для коней. З плином часу ковалів, які особливо відзначилися у лікуванні коней, почали називати коновалами (кастраторами), про що свідчить Кодекс Речі Посполитої 1505 року, що знаходиться в Ягелонській бібліотеці, де в цеховій книзі відзначені крашці коновали. Також тут знаходиться ілюстрований опис ветеринарних інструментів та лікарських форм препаратів часів середньовіччя. Оригінал ілюстрації мав напис «Ковалі-коновали».

У подальшому ковалі-коновали займалися лікуванням не тільки коней, але й інших тварин. Особливо в боротьбі з пошесними захворюваннями тварин вони збагачували досвід лікувальної практики, який передавали наступним поколінням.

З 16 століття почалася підготовка фахівців лікувальної справи в Замойській академії поблизу Львова. Академія в м. Замості була заснована з ініціативи графа Яна Замойського в 1593 році. Ян Замойський здобув освіту в Падуанському університеті і вирішив відкрити у себе на батьківщині школу за зразком цього університету. Папа Римський Клімент VIII затвердив статут академії, надавши їй право присуджувати дипломи доктора філософії, права і медицини. Проте король Стефан Баторій відмовився підтвердити цей папський привілей, щоб не створити конкурента для Краківського університету. Лише у 1669 році король Михайло Корибут надав Замойській академії всі привілеї університету, а професорам академії шляхетські права. З 17 професорів медицини академії 12 одержали докторські дипломи в Падуї, 2 – у Римі і лише 3 не були учнями італійських університетів.

Зв'язок Замойської академії з Падуанським університетом протягом всього їхнього існування був постійним і близьким, так що академію можна було вважати спадкоємицею університету. Зафіксований факт звернення ректора Замойської академії від імені медичного факультету до медичного факультету в Падуї з проханням висловити свою думку про причини виникнення і лікування ковтуна – захворювання, поширеного в ті часи в Галичині, особливо серед населення, яке заселяло гірські райони Карпат.

Першими професорами академії були запрошені доктори медицини Ян Урсин і Симон Бирківський. Ян Урсин – уродженець Львова, першу наукову ступінь отримав у 1587 році у Кракові, навчався у Падуанському університеті, здобув там звання доктора медицини (1601 р.). Він є автором першого в

Україні анатомічного трактату про кістки людського тіла і організатором першої кафедри анатомії у Східній Європі. С. Бирківський також уродженець Львова, отримав ступінь доктора медицини у Краківському університеті, в академії він читав лекції з анатомії.

Студенти прибували до Замоїської академії з братських шкіл Львова, Луцька, Києва. Вони об'єднувалися в земляцтва: польське, литовське, руське та інші. На медичному факультеті кількість студентів не перевищувала 45. При академії був шпиталь на 40 ліжок. Незважаючи на скромні можливості медичних факультетів Кракова і Замостя, вони відіграли певну позитивну роль у поширенні наукових медичних знань серед населення. Окремі випускники, діставши звання-ліценціатів медицини у Кракові чи Замості, продовжували своє навчання в університетах Італії, де здобували вчений ступінь доктора медицини. З таких перших українських докторів медицини є відомості про Георгія Дрогобича та Пилипа Ляшковського.

Георгій Дрогобич-Котермак (1450–1494) під ім'ям Георгія-Михайла, сина Доната з Дрогобича, був записаний у 1468 році студентом Краківського університету; здобув ступінь бакалавра у 1470 році, магістра – у 1473 році. Не задовільняючись цією освітою, він вирушив до Італії і вступив до Болонського університету. Жилося Котермакові на чужині нелегко. Зберігся його лист, у якому 6 лютого 1478 року він пише землякові Миколі Чепелю: «Хотів би я мати хоч один спокійний день, коли б їв свій хліб без смутку і важкої турботи; я прибув до Болонської школи, маючи мало грошей. Багато міг би досягти, якщо не мусив би турбуватись про найнеобхідніше». У 1468 році він здобуває ступінь доктора філософії, а у 1482 році – доктора медицини. Вже в ці роки він викладає астрономію, а у 1480–1482 рр. обирається одним з ректорів університету на факультеті медицини і вільних мистецтв. З 1488 року Котермак викладає медицину в Краківському університеті. До наших часів збереглася (по одному примірнику в Краківській бібліотеці і бібліотеці Тюбінгена) надрукована Котермаком у Римі книжка під заголовком «Прогностична оцінка поточного 1483 року магістра Георгія Дрогобича з Русі, доктора мистецтв і медицини Болонського університету щасливо виконана». Це перша в історії друкована книжка нашого співвітчизника, вона вийшла в світ 7 лютого 1483 року. Лекції Котермака з астрономії слухав Микола Коперник.

Серед перших українських докторів медицини варто згадати Пилипа Ляшковського, який закінчив Львівську братську школу, здобув ступінь доктора медицини у Падуанському університеті.

У 1580 році було відкрито Острозьку академію, яка за програмою навчання відповідала найкращим колегіям. При цьому навчальному закладі був великий шпиталь, де лікувальною справою керували дипломовані лікарі.

Серед українських учених пізніших часів необхідно згадати Епіфанія Славинецького, який закінчив Київську братську школу, пізніше вчився за кордоном, працював у Києво-Могилянській колегії. Йому належить переклад слов'янською мовою (1658 р.) скороченого підручника анатомії Андреаса Везалія під заголовком «Врачевська анатомія с латинська, от книги Андреаса

Вессалия Брукселенска».

Проте все це були навчальні заклади, у яких готували невелику кількість дипломованих фахівців лікувальної справи, а більшу частину населення і тварин обслуговували знахарі, кровопускачі, ковалі, коновали.

Відкриття в 1457 році в ковальському цеху школи коновальства і кування коней було наслідком піднесення економічно-торгівельних та культурно-освітніх зв'язків у середньовічному Львові, що сприяло зародженню і розвитку цехової структури, яка дала початок лікувальній справі, а в подальшому – зародженню ветеринарної освіти в Галичині.

Висновки

1. Зародження лікувальної справи тварин у Галичині у 14–17 ст. зумовлене соціально-економічним станом краю, підвищенням торговельних та культурно-освітніх зв'язків середньовічного Львова.

2. Значне місце у започаткуванні лікувальної справи тварин у Галичині належить цехові ковалів.

3. Школа коновальства і кування коней сприяла розвитку лікувальної справи тварин і зародженню ветеринарної освіти в Галичині.

Перспектива подальших досліджень

У подальших дослідженнях планується визначити ветеринарно-санітарний стан у Галичині у наступних століттях, діяльність лікувальних установ, наукових закладів, організацію ветеринарних та інших аграрних товариств Галичини та їх внесок у розвиток лікувальної справи тварин і ветеринарної освіти.

Література

1. *Вербицький П.І., Достоевський П.П., Рудик С.К.* Історія ветеринарної медицини України. – Київ, «Ветінформ», 2002. – С. 66–74.
2. *Верхратський С.А., Заблудовський П.Ю.* Історія медицини. – Київ, 1991. – 431 с.
3. *Куртяк Б.М., Ткачук П.С.* Нарис історії ветеринарної медицини Львівщини. – Львів, 2001. – 324 с.
4. *Лукашевич И.* История школ от древнего времени до 1794 г. – Познань, 1851. – С. 128–159.
5. Львівська державна академія ветеринарної медицини ім. С.З. Гжицького (1784–2000). – Львів: Модерн-2, 2000. – С. 26.
6. *Харлампович К.В.* Западнорусские православные школы XVI и в начале XVII века. – Казань, 1898. – С. 136–139.
7. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІА), ф. 129, оп. 1; спр. 83, арк. 1–3; спр. 146, арк. 1; спр. 201, арк. 1–2; спр. 422, арк. 1.